

Jaargang 49 n° 1

2025-1

Groeningen

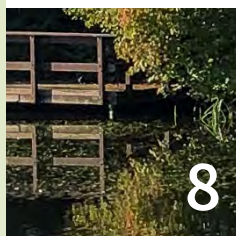
voor natuur in en om de stad

5

Inhoudsopgave

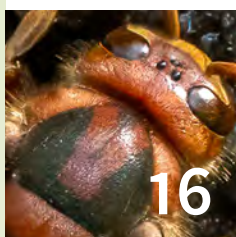
Van het bestuur: Geen winterslaap	3
Van de redactie: Van idee tot actie	4
Hoe natuurinclusief bouwt Groningen?	5
Mijn favoriete plekje: Le Roy-gebieden Lewenborg	8
Het verhaal van de populier	9
Actief in de buurt: Plukbos Kardingse maakt mensen blij	10
Natuurquiz: Paddenstoelen	11
Het interessante leven van... Het moeraskartelblad	12
Boekbespreking: Uit de shit van Thomas Oudman	13
De sperwer	14
Lang leve de wesp	16
Kind en Natuur: Naar buiten met die kinderen: het boompaspoort	18
Vrijwilliger aan het woord: Maricée Ten Bosch: Stadsvogeladviseur gezocht	20
Wildplukken in de stadse natuur	22
Stadsecoloog Klaas van Nierop neemt afscheid	24
Uit de werkgroepen	25
Activiteiten: excursies en cursus	27
Adressen en informatie	28

8

11

16

Agenda lente/zomer 2025

Algemene ledenvergadering IVN Groningen Haren woensdag 12 maart 2025 bij Terra MBO
 Kijk voor de meest actuele situatie over excursies, cursussen, lezingen en overige activiteiten van IVN Groningen Haren op www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

Afdelingsblad Groeningen op papier of digitaal?

Bij onze groene organisatie IVN ontvangt 51% *Groeningen* digitaal. Van de 522 leden/donateurs zijn dat 271 personen. Dit heeft voordelen: minder papier en dus minder belastend voor het milieu. Bovendien besparen we op deze wijze druk- en portokosten.

Ook liever *Groeningen* digitaal ontvangen in plaats van per post? Stuur dan een mailtje naar ivn.groningen.lidmaatschap@gmail.com.

Of zou je toch liever weer een papieren versie willen ontvangen, omdat het net even makkelijker leest? Mail dan ook.

Foto omslag:
Baltsende Zeearenden Het Wold – De Onlanden
 Gespot vanaf de kade
 Foto: Frans Kromme

Geen winterslaap

Het heeft een lange aanloop gehad, maar de natuur is zich nu toch eindelijk aan het voorbereiden op de winterkou. Het leven buiten raakt langzaam maar verstillend en komt in de ruststand. De bomen laten hun bladeren vallen om zichzelf te beschermen tegen bevriezing of uitdroging, dieren zoeken hun holletjes op voor de winterslaap of winterrust en veel insecten trekken zich terug in de bodem. Er lijkt niks meer te gebeuren. Toch gebeurt er nog heel erg veel, nu voornamelijk onder de grond. Veel zaad ontkiemt namelijk al in december. En bij IVN Groningen Haren verdwijnen we ook niet in een winterslaap.

De afgelopen periode hebben we weer erg veel kunnen organiseren en er staat ook voor in het nieuwe jaar genoeg op de planning. Allereerst hebben we een nieuwe werkgroep mogen verwelkomen, namelijk de werkgroep Insect en meer! Nadat we het afgelopen jaar al verschillende lezingen over onder andere de mier en wesp hebben gehad, is het nu ook erg mooi om een werkgroep te hebben die zich hier verder in gaat verdiepen. Daarnaast heeft vooral de werkgroep Stadsecologie zich beziggehouden met de Gemeentelijke Ecologische Structuur (GES), een kaart met omgevingsprogramma die is opgesteld door de gemeente Groningen, met als doel om groene en waterrijke gebieden met elkaar te verbinden zodat planten en dieren zich vrij kunnen bewegen en ontwikkelen. Wij zijn van mening dat het erg mooi is dat de GES is ontwikkeld, maar dat er ook nog winst te behalen is uit het concretiseren van de regels en doelen die zijn vastgelegd ter bescherming van de natuur. Onze zienswijze is via een formele inspraakronde gedeeld met de gemeente Groningen en ook helder verwoord in een persbericht, dat onder andere is verschenen in de *Groninger Krant*. Voor de tweede keer hebben we ook een nieuwe-ledenactiviteit georganiseerd in het Stadspark in Groningen. Hier hebben de nieuwe leden kennis gemaakt met alle werkgroepen tijdens een inspirerende en interessante

wandeling die eindigde in natuurschapen 't Groene Hart. Deze was weer erg geslaagd; een welkom aan alle nieuwe leden! Verder hebben we weer veel mooie lezingen, cursussen en excursies mogen verzorgen zoals een paddenstoelencursus, verschillende fietsexcursies en lezingen over wespen en het Drentsche Aa-gebied. Ook in het nieuwe jaar wordt de passie voor en kennis over de natuur verder gedeeld met weer zeer interessante lezingen, bijvoorbeeld over Sterns, of excursies zoals een vogelexcursie naar de Peazemerlannen. Houd voor alle ontwikkelingen vooral de website in de gaten!

Winterse groeten,
Julia Hoorman

Van idee tot actie

We zijn vol enthousiasme aan de slag gegaan met de uitkomsten van de in het voorjaar gehouden enquête. En wel met een redactie van vijf personen.

Edda vertrok, maar blijft bijdragen aan de digitale *Nieuwsbrief*, die vier keer per jaar gaat uitkomen. Dat is een verdubbeling, zodat we actuele informatie aan onze leden kunnen verstrekken. Ingeborg en Jeanette zijn de nieuwkomers. En we hebben een medewerkster, Charlotte die regelmatig iets zal schrijven. Vol nieuwe ideeën is de redactie gaan interviewen, schrijven en fotograferen. Het werd soms lastig ons niet te laten verleiden door de gedrevenheid van de geïnterviewden en zodoende een dubbeldikke *Groeningen* te moeten uitgeven. Nee, wij zijn gedwongen te kiezen: 28 pagina's is de limiet.

We hebben wel gezocht naar ruimte gevende maatregelen, zodat we meer natuur in woord en beeld een plek kunnen geven.

Tijdens de verzameling van onderwerpen kwam er een thema bovendrijven: 'Stadse Natuur'. Dus onbedoeld hebben we een thema, dat we losjes hebben gebruikt.

De paddenstoelencursus leverde een aantal prachtige shots op van de diversiteit van zwammen. Deze zijn door onze fotograaf verwerkt in de quiz. Verder een veelheid aan invalshoeken: Plukbos Karding, de sperwer, stadsvogeladviseur roept op, boompaspoort voor de kinderen, wildplukken, de ontdekking van het moeraskartelblad, het Le Roy gebied in Lewenborg. Onze vaste illustrator werd geïnspireerd door een veld vol kraanvogels. De werkgroep Stadsecologie droeg bij aan verdieping in ecologisch bouwen en de ervaringen van de vertrokken stadsecoloog Klaas van Nierop. De werkgroepen schreven over hun ervaringen en plannen voor excursies en een cursus. Wij wensen jullie leesplezier en hou de website in de gaten als je erop uit wilt gaan.

Namens de redactie
Denise Humalda

Illustratie: © Bert Holtkamp

Hoe natuurinclusief bouwt Groningen?

Lammert Tiesinga (werkgroep Stadsecologie), tekst en foto's

Op het gebied van natuurinclusief bouwen heeft de gemeente Groningen goede voornemens. In hoeverre leiden die tot zichtbare resultaten? De IVN-werkgroep Stadsecologie ging op onderzoek uit.

In het *Beleidskader Natuurinclusief Bouwen* uit 2022 zegt de gemeente: 'Met meer aandacht voor de leefkwaliteit, ook op het thema biodiversiteit willen we bijdragen aan het welbevinden en de gezondheid van inwoners. Het verbeteren van de biodiversiteit in de wijken en dorpen zorgt eveneens voor een klimaatbestendige gemeente. Een directe woonomgeving met minder verharding en meer groen zorgt voor verkoeling en kan zware piekbuien beter verwerken. Met natuurinclusief bouwen zetten we opnieuw een stap in de goede richting naar een gezond, groen en gelukkig Groningen.'

Maatregelen nog niet afdwingbaar

Voor de vertaling van deze ambitie in de praktijk ontwierp de gemeente een puntensysteem om de bouwprojecten te kunnen beoordelen. Daarbij wordt gekeken naar de maatregelen in het gebouw: beperking van lichtuitstraling, inbouwen van nestplekken voor gierzwaluw of huismus of verblijven voor vleermuizen; maatregelen aan het gebouw: groene daken, gevelgroen; en maatregelen op de kavel: natuur- en waterelementen, tuinen, inheemse bomen. Het puntenstelsel is voorsnog een systeem dat vooral inzicht biedt in de mogelijkheden en inspiratie oplevert voor architecten en bouwers. De gemeente beschikt nog niet over de juridische middelen om maatregelen af te dwingen. Dat zal wel het geval zijn als het Omgevingsplan voor de gehele gemeente gereed is dat gepland staat voor 2026.

Wat is er al te zien?

De IVN-werkgroep Stadsecologie vroeg zich af of in recente bouwprojecten al iets zichtbaar is van het natuurinclusieve bouwen. Of hebben we te maken met een aaneenrijging van gemiste kansen? Het onderzoek resulteerde in de uitgebreide rapportage met foto's *Groningen, natuurinclusieve stad?* van juni 2024. De rapportage is te vinden op de site van IVN Groningen Haren. Hier geven we een samenvatting.

De onderzochte bouwprojecten zijn:

- Woningcomplex Het Ommeland (2019, Reitdiep/Friesestraatweg)
- Woldringlocatie (2019, Reitdiep/Friesestraatweg)
- Crossroads (2023, Reitdiep/Friesestraatweg)
- Westerwal (2019, Zeeheldenbuurt-west)
- Kostverloren (ca. 2022, Johannes Vermeerstraat/Frans van Mierisstraat)
- Grunobuurt (2018-heden, langs Paterswoldseweg)
- Kempkensberg (2020/21, omgeving Helperzoom/DUO-gebouw)
- Engelse Park (2021, omgeving Helperzoom/DUO-gebouw).

Geen groene daken, wel nestgelegenheid

Een belangrijke constatering is dat groene daken en groene gevels totaal ontbreken. Voortgang is er wel bij het inbouwen van nestgelegenheid voor vogels en ruimte voor vleermuizen. Vooral gierzwaluwen en vleermuizen worden in veel bouwprojecten bediend, namelijk in Het Ommeland, Kostverloren, Westerwal,

Grunobuurt en Engelse Park. In de Grunobuurt wordt ook aan andere soorten vogels gedacht: nestkasten met ronde gaten voor huismussen en met staande ovale gaten, die ook geschikt zijn voor ringmussen, boomklevers, bonte vliegenvangers en gekraagde roodstaarten (soorten die wel een heel groene omgeving nodig hebben!). In Kostverloren zijn niet alleen de nieuwbouwcomplexen maar ook veel bestaande woningen voorzien van kasten voor vleermuizen en gierzwaluwen.

Binnenplaats Crossroads. Foto: Frans Kromme.

Straat in de Grunobuurt

Pareltje in Kostverloren

In verschillende bouwlocaties is gezorgd voor wilde, inheemse beplanting of andere beplanting die aantrekkelijk is voor insecten. Dit geldt vooral voor Kostverloren en Engelse Park. Bij andere bouwprojecten geldt dit soms op zeer beperkte schaal en is onduidelijk of er bewust inheems is geplant, of dat het gaat om planten die op termijn als 'onkruid' verwijderd worden (Crossroads, Westerwal). Voor zover er sprake is van tuintjes, zijn deze vaak erg klein en wordt het aan de bewoners overgelaten of ze beplant, betegeld of verwaarloosd worden. (Ommeland, Crossroads, Grunobuurt). Voor de bouwprojecten

Insectenveld in Kostverloren

ten in Groningen-West (Ommeland, Woldringlocatie, Crossroads, Grunobuurt en Westerwal) geldt dat de hoeveelheid groen klein is in verhouding tot de bebouwing en verharde omgeving.

In Kostverloren is, gekoppeld aan de nieuwbouw in de Vermeerstraat en de Van Mierisstraat, een prachtig bloemrijk gebied aangelegd tussen de flatgebouwen. Dit is gemeenschappelijk groen dat niet afhankelijk is van particuliere inspanning. Overigens is ook in Kostverloren als geheel gewerkt aan een ecologische inrichting van de buurt met ecologische tuinen, een ecologische buurtboomgaard en de natuurvriendelijke inrichting van de plantsoenvijver. Engelse Park is een mooi voorbeeld van een woonlocatie die aansluit bij de natuur van de omgeving. Hier is met respect voor de bestaande natuur gebouwd in een inheemse groene omgeving. Hemelwater wordt apart verzameld en via een geul afgevoerd naar het Helperdiepje. Een verrijking zijn ook de grote insectenhôtels.

Kempkensberg sluit grotendeels aan bij de flora van de DUO-tuin, die wel stijlvol is maar weinig inheems en dus ook minder insectenrijk.

Insectenhotel

Parkeren in Westerwal

Veel steen en beton, weinig ruimte voor groen

Ondanks de aandacht voor flora en fauna is de verhouding tussen steen en beton enerzijds en natuur anderzijds vaak volledig zoek. Er wordt vooral intensief gebouwd, wat resulteert in een sterk verharde omgeving van straten en stenen huizen. Het parkeren van auto's vraagt veel ruimte; er zijn in de onderzochte nieuwe woonlocaties geen ondergrondse parkeerplaatsen te vinden. Het is jammer dat een bijna complete binnenruimte van een complex (zoals bij Crossroads) als parkeerterrein wordt bestemd. Ook Westerwal kent een groot, verhard parkeeroppervlak. Ook zien we lange rijen geparkeerde auto's langs de straat, met name langs de Friesestraatweg.

Waar intensieve bouw onvermijdelijk is, dient het groen in de gebouwen te worden geïntegreerd. Nergens zijn echter groene daken of groene gevels te vinden, afgezien van hier en daar een rooster voor klimop. Dat betekent dat op het gebied van klimaatadaptatie en biodiversiteit nog veel verbeterd kan worden. De scheve verhouding tussen steen en groen geldt vooral voor de projecten langs het Reitdiep, Westerwal en de Grunobuurt waar weinig ruimte is gelaten voor groen. Langs het Reitdiep wordt zo intensief gebouwd dat de aanleg van een nieuw park in de ruimte die nog open ligt dringend gewenst is.

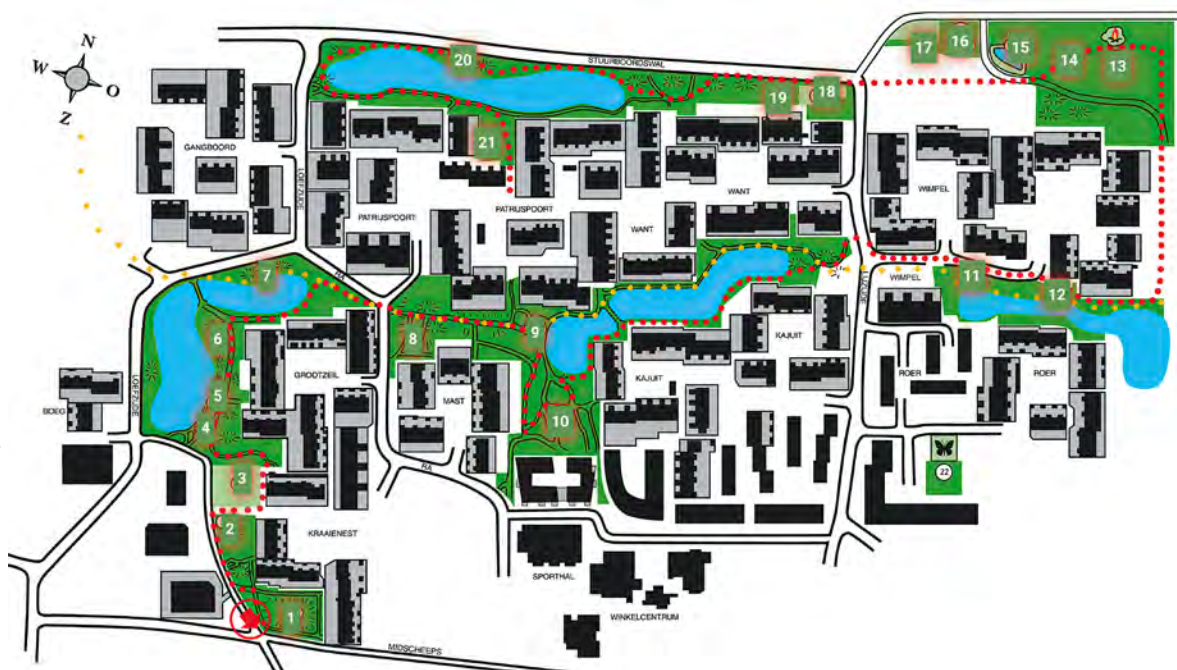
Tuintjes in het Ommeland

De gemeente zou er met grote spoed voor moeten zorgen dat ze bij de nog te bouwen locaties (zoals Suikerzijde) de regie in handen neemt en zorgt voor een andere verhouding tussen steen en (inheems) groen. Voor biodiversiteit en klimaatbestendig bouwen zijn groene daken en groene gevels van groot belang. En biobased bouwen natuurlijk, met natuurlijke materialen (hout, vlas, hennep, lisdodde, olifantsgras enzovoort) waardoor de massale CO₂-uitstotende productie van steen en beton overbodig wordt. Helaas horen we daar in Groningen nog weinig over.

Woldringlocatie langs het Reitdiep

Voor uitleg over de genummerde gebiedjes: zie www.leroy-groningen.nl.

Natuur in een woonwijk De LeRoy-gebieden in Lewenborg

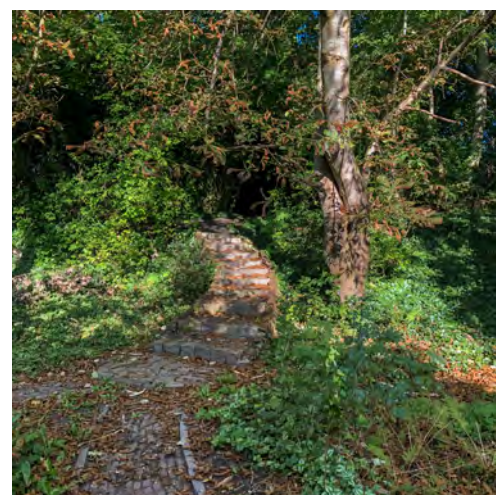
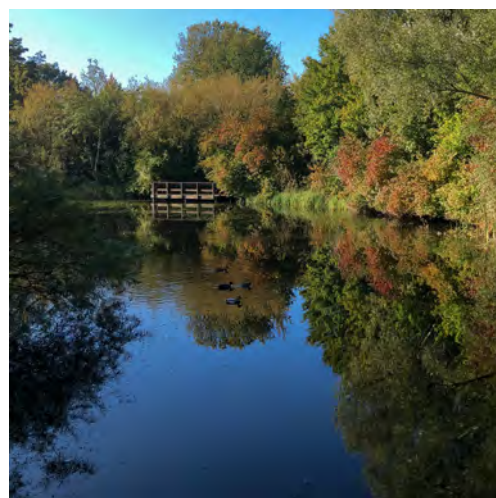
Ingeborg Ross, tekst en foto's

Hoewel ik jarenlang in Lewenborg gewerkt heb en in een wijk ernaast woon, kende ik de LeRoy-gebieden nauwelijks. Tegenwoordig kom ik er vaker en steek ik zo af en toe de handen uit de mouwen om er te helpen bij het onderhoud. Ik weet nu wat ik al die jaren gemist heb: een groene oase tussen de straten en huizen, waar je lekker even tot rust kunt komen.

De LeRoy-gebieden ontstonden in de zeventiger jaren. Tuinarchitect Louis le Roy kreeg toen de vrije hand bij de inrichting van het groen in flinke delen van Lewenborg. Hij ontwierp een kleine versie van zijn 'Ecokathedraal' in Mildam. In een Ecokathedraal worden stenen gestapeld tot kleine bouwwerken die dan weer overwoekerd worden door groen. Doordat er geen cement gebruikt wordt, kunnen dieren en planten hun gang gaan.

In totaal is er nu ongeveer zes hectare aan 'stadsnatuur', ingericht en beheerd door enthousiaste bewoners. Bij elkaar zijn het meer dan twintig verschillende gebiedjes, verspreid

over de hele wijk, elk met een eigen thema. Zo is er behalve de Ecokathedraal ook een Bijentuin, Wilgenbos, Pinetum, Salamanderpoel en een Verwilderingsplek. Voor kinderen is het er ook erg leuk: ze kunnen er klimmen en van alles langs kleine paadjes ontdekken. Je vindt er ook het LeRoy-huis. Hier worden vaak 'groene' activiteiten voor kinderen en volwassenen georganiseerd. Het LeRoy-huis zelf is al een bezoekje waard: het is een houten chalet, prachtig gelegen aan een vijver. Je waant je even bij een meertje in Scandinavië. Kortom: ga er eens kijken en laat je verrassen!

Het verhaal van de populier

Charlotte Heeren, tekst en foto

Sta je soms bij je raam te mijmeren, te dromen? Glijdt je blik doelloos door de straat of blijft hij aan mijn ruwe schors hangen die in strepen omhoog trekt? Misschien ben je je nauwelijks bewust van me. Kijk je langs me heen. Ben ik onderdeel van de bestrating, net zo onzichtbaar als een stoeptegels.

Mag ik een plek innemen in jouw stenen landschap? Met mijn krachtige wortels die water trekken van diep onder de grond naar de toppen van mijn takken, tot ver boven het dak van je huis. Met mijn takken die recht naar boven, de hemel in wijzen. Ik heb veel licht nodig om te groeien, ruimte voor mezelf, zelfs tussen mijn broers en zussen. Mijn aanwezigheid kan soms haast ijl voelen, alsof ik een stukje hemel, een stukje licht naar de aarde trek.

Vroeger werd ik graag geplant, omdat ik snel groei en stevig maar licht hout heb. En ik zorg voor droge voeten. Niet alleen maar omdat ik veel water nodig heb: er worden nog steeds graag klompen van mij gemaakt. Als je een tijdje naar me blijft kijken, vooral in het voorjaar, zie je het leven dat op me bruist. Misschien de boomklever die in kronkels op mijn stam loopt. Of een kleine bonte specht die met zijn snavel tussen de

diepe groeven van mijn schors graaft op zoek naar een snuitkever of een larve. Ik ben een van de bomen in Nederland waar de meeste insectensoorten op voorkomen. Die knabbelen graag aan mijn oude en nieuwe bladeren omdat ze tegelijkertijd op me groeien. Zo heb ik net als jullie mijn burens, mijn relaties.

Veel inheemse stammen denken dat bomen net mensen zijn. En misschien weet je nu een klein beetje meer van mijn karakter, mijn gedaante. Herken je me, als je me ziet staan. Voelt het alsof je een vriend ziet als je me tegenkomt. Neem de tijd om me echt te ontmoeten, me te leren kennen. Voor een beetje aandacht, een aanraking, een opmerkzame blik, verraad ik je graag een paar van mijn geheimen...

Ik ben de populier. De volgende keer dat je me ziet staan, zie je dan maar een boom of kom je me groeten?

Plukbos Kardinge maakt mensen blij

Peter Verschueren, tekst en foto

‘Vergeet het maar, dat wordt nooit wat op die zware zeeklei’, kregen de initiatiefnemers van het plukbos langs het Meedenpad bij Beijum in 2010 te horen van de boomkweker. Een wandeling begin oktober 2024 bewijst zijn ongelijk: op anderhalve hectare is een weelderige groene oase ontstaan die een karrenvracht aan smakelijke vruchten voortbrengt.

De laatste frambozen hangen aan de struiken, sommige bomen hebben nog volop appels of peren en de talrijke mispels wachten op de eerste nachtvorst om echt lekker te gaan smaken. Vlaamse gaaien vliegen op, kraaien pesten een buizerd weg en **initiatiefnemer Erik Knollema** vertelt over het ontstaan van het plukbos. ‘Zo’n 15 jaar geleden begon de provincie met het stoplichtvrij maken van de oostelijke ringweg. Daarvoor moesten er rotondes komen aan de rand van de wijken. Ik heb toen aan de gemeente gevraagd of er bij Beijum een buffer van bomen kon komen en voorgesteld daar fruitbomen voor te gebruiken, zodat ze een dubbel nut hebben. Fruitbomen pal langs de weg werd afgeraden, maar de gemeente heeft het idee wel opgepikt. Ze is met Natuurmonumenten gaan praten over een andere plek en dat resulteerde in het plukbos.’

Een groep van zo’n twaalf vrijwilligers onderhoudt het bos. Erik is er daar één van: ‘Natuurmonumenten maait de paden en levert gereedschap en wij hebben zo’n veertien keer per jaar een gezamenlijke werkdag. Ook hebben we een jaarlijkse entdag: dan enten we een takje van een fruitboom op de onderstam van een andere boom. De nieuwe boom planten we eerst thuis in de tuin en als die het daar goed blijkt te doen verhuizen we hem na een of twee jaar naar het plukbos. Daar komt dus ook steeds nieuwe aanplant in.’

En hoe zit het met die zware klei waar geen fruitbomen op kunnen groeien?

‘De wijkpost brengt een keer of acht per jaar een grote lading bladeren die langs de wegen zijn verzameld en daarmee bemesten we de grond. Dat verklaart volgens mij het succes. Het valt nu mee, maar soms struikel je echt over de molshopen. Dat betekent dat er veel wormen leven en dat het dus goede grond is. Die bladeren zijn overigens alles wat we toevoegen: we gebruiken geen andere mest en geen bestrijdingsmiddelen.’

Wie maken gebruik van het bos, heb je daar een beeld van?

‘Ik woon vlakbij en kom er vaak. Wat opvalt is dat de bezoekers heel gevarieerd zijn: jong en oud, alternatief en traditioneel. Sommige plukken een appel, anderen vertrekken met een doos vol. En vaak komen mensen er alleen voor een wandeling of zitten ze een tijd op een bankje. Het plukbos maakt mensen blij, dat zie je echt.’

Meer praktische informatie

Een voornemen van de vrijwilligers is te zorgen voor meer informatie over de verschillende bomen. Erik: ‘We willen graag dat mensen kunnen zien wanneer de vruchten rijp zijn om geplukt te worden en waar ze het beste voor gebruikt kunnen worden. Het is zonde als mensen een mand stoofperen plukken, er eentje van proeven en de rest weggooien omdat ze niet smaken. We zijn nu bezig een plattegrond van het bos te maken waarop de bomen en vruchten ingetekend staan en denken over een website met informatie en misschien kunnen we wat paaltjes met een QR-code neerzetten zodat je ter plekke passende informatie kunt vinden.’

Erik Knollema in het bos

Enorme variatie aan soorten

Het plukbos is het heel erg tegenovergestelde van de monocultuur die de landbouw kenmerkt.

Op een klein oppervlak zijn tientallen verschillende planten met eetbare vruchten te vinden. Bijvoorbeeld:

- Witte, rode en zwarte aalbes, jostabes, kruisbes en aroniabes
- Veel verschillende peren- en appelsoorten: geschikt voor allerlei bereidingen
- Meerdere pruimen-, mispel- en kersensoorten
- Hondse- en rimpelroos
- Aardbei
- Kweepeer
- Verschillende soorten bramen en frambozen
- Duindoorn
- Walnoot
- Hazelnoot
- Pecannoot
- Kastanje
- Kornoelje
- Lijsterbes.

Natuurquiz Paddenstoelen

Ook dit najaar is er weer een cursus paddenstoelen voor beginners georganiseerd. 25 deelnemers kregen onder deskundige en enthousiaste leiding van Ben Westerink en Gert Jan Huiskes een introductie in de wondere wereld van de schimmels.

Tijdens de excursies zijn ruim honderd verschillende soorten paddenstoelen waargenomen. Wat bijzonder deze veelheid aan vormen, kleuren, smaken en geuren!

Onderstaande foto's zijn tijdens de excursies genomen. Weet jij om welke soorten het hier gaat? (Kijk voor de namen van de paddenstoelen op bladzijde 17.)

Het interessante leven van ... het moeraskartelblad (*Pedicularis palustris*)

Frans Kromme, tekst en foto

Op Schiermonnikoog, in de vroege jaren 70, werd ik me voor het eerst bewust van het bestaan van wilde planten. Er ging een wereld voor me open. Wat een diversiteit en vooral: wat een verschil met de flora op de klei op Het Hogeland waar ik opgroeide. De orchideeën, zonnedauw en het waterdrieblad waren voor mij favoriet, maar ook moeraskartelblad vond ik prachtig. Wat een schoonheid in vorm en kleur! Het was dan ook erg leuk het moeraskartelblad in de Onlanden, vlak bij m'n huidige woonplaats terug te zien. Je vindt deze plantjes onder adere in de Broekenwering en de Weeringsbroeken, op vochtige, matig voedselarme, zwak zure grond die 's winters flink nat is. Ze houden van zon.

Het moeraskartelblad is één van de twee 'kartelbladen' die in Nederland voorkomen. Wereldwijd zijn er zo'n 500 soorten.

De Latijnse naam *Pedicularis palustris* verwijst naar luis (*pediculus*) en moerasbewonend (*palustris*). Sommige bronnen vermelden dat vee luis kan oplopen door het eten van hooi met moeraskartelblad. Volgens andere bronnen kan een aftreksel van de plant luis juist bestrijden. Welke van twee klopt, blijft de vraag. De verklaring van de Nederlandse naam laat weinig aan de verbeelding over: deze verwijst naar de vindplaats en naar het blad, dat sterk gekarteld is.

Het moeraskartelblad hoort bij de bremraap-familie en is een half-parasiet. De plant zelf kan niet voldoende voedsel opnemen of aanmaken. De karakteristieke bladeren van de plant hebben naar verhouding weinig bladgroen (chlorophyl) en zijn vaak rood. Voor de broodnodige mineralen boort moeraskartelblad z'n wortels in de wortels van onder andere grassen. Deze grassen raken daardoor verzwakt, waardoor het moeraskartelblad op zoek moet gaan naar nieuwe plekken op vochtig terrein. De planten staan dus nooit voor lange tijd op precies dezelfde plaats.

Moeraskartelblad wordt meestal door hommels bestoven. Na de bestuiving ontstaat er een doosvrucht, die twee-hokkig is.

De zaden worden verspreid via water, (waarschijnlijk ook) door vogels én met het zogenaamde mierenbroodje dat mieren zo lekker vinden. De zaden zijn maar kort kiemkrachtig.

Moeraskartelblad is meestal tweejarig en bloeit in de voorzomer. In De Onlanden bloeit de plant ook in het najaar. Dit viel me op doordat ik er het hele jaar kom. De najaarsbloei is een vrij zeldzame eenjarige vorm van de plant, die kiemt in het voorjaar en bloeit in de daaropvolgende zomer tot wel aan de winter toe (zie foto's).

In de buurt van moeraskartelblad is vaak meer mooie natuur te vinden. Dit zie je bijvoorbeeld heel duidelijk in de Weeringsbroeken. Samen met het moeraskartelblad groeit hier relatief veel wateraardbei, vind je er een mooie populatie zomp- en moeras-sprinkhanen en vliegt het zwartsprietdikkopje volop! Helaas wordt moeraskartelblad steeds zeldzamer in Nederland doordat mooie graslanden verdrogen door ontwatering en het hanteren van een te laag waterpeil. Een reden te meer om de natte hooilanden in De Onlanden te koesteren en optimaal te beschermen!

Met dank aan de Nederlandse Ecologische Flora, waarneming.nl, floravannederland.nl, wilde-planten.nl en groen-natuurlijk.nl.

Mid-oktober in De Onlanden.

Uit de shit – Thomas Oudman

Jeanette Kappelhof

Als je langs de A7 rijdt, zie je de rijen vlaggen nog staan, met het blauw aan de bovenkant. Het voortdurende protest van boeren tegen het stikstofbeleid van Europa. Het kan niemand zijn ontgaan, de stikstofcrisis, naast immigratie het hotste politieke onderwerp.

Maar hoe zit het eigenlijk met dit hele stikstofprobleem? Hoe kan het dat de landbouw, en daarbij vooral de veeteelt, in de afgelopen decennia zo recht tegenover de natuur is komen te staan? Welke keuzes zijn er de afgelopen decennia gemaakt met betrekking tot het landbouwbeleid en waarom? En is het mogelijk daar nu nog verandering in te brengen?

In zijn door *De Correspondent* uitgegeven boekje 'Uit de shit' geeft Thomas Oudman op een heldere en overtuigende manier antwoord op deze vragen.

Het probleem volgens Oudman is, dat in het huidige landbouwbeleid de primaire taak van de landbouw vergeten wordt: het verzorgen van het ecosysteem. We moeten het ecosysteem niet langer exploiteren maar proberen er een waardevol onderdeel van uit te maken. Landbouw is evengoed natuur, net als wijzelf, geen industrie. Met een gezond bodemleven als uitgangspunt, kan de landbouw weer een kringloop worden en de basis van ons voortbestaan, in plaats van een natuur verslindend en kostbaar systeem.

Want veel geld kost het. De intensivering van de landbouw, eigenlijk helemaal niet zo aantrekkelijk voor de individuele boer, kost miljoenen. Het opruimen van de rommel die voortkomt uit deze manier van werken ook. Stoppen met kunstmest en het gebruik van krachtvoer zal de biodiversiteit en daarmee het natuurlijke ecosysteem verbeteren en uiteindelijk doen herstellen. Als we ons belastinggeld vanaf nu gaan gebruiken om hierin te investeren, vermin-

dert niet alleen de stikstofuitstoot maar zijn we ook beter toegerust voor klimaatverandering. Een gezonde bodem kan veel beter reageren op droogte of juist wateroverlast. De natuur is, in tegenstelling tot de landbouw van nu, zeer flexibel en kan zich behoorlijk snel herstellen. Met de kennis en kunde van de boeren kan dan uiteindelijk hun belang weer samenvallen met het natuurbelang en het maatschappelijk belang. De landbouw als bondgenoot in plaats van als vijand. Met meer bodemdiversiteit als basis en uiteindelijk een landbouwnatuur die niet onder hoeft te doen voor de Natura 2000 natuur.

Thomas Oudman zegt dat hij 'Uit de shit' heeft geschreven voor mensen die aanvoelen hoe belangrijk de stikstofkwestie is maar het niet helemaal begrijpen. Na het lezen van dit boekje begrijp je het zeker, het is een 'kraakhelder pamflet' aldus schrijver Tommy Wieringa. Daarnaast krijg je door de oplossingen die Oudman aandraagt weer een beetje hoop. Veranderen kan! Hopelijk leest de politiek dit boekje ook.

Nature Today: dagelijks natuurnieuws

Elke dag een nieuwsbrief in je mailbox met vier of vijf lezenswaardige berichten over de natuur? Dat kan door je aan te melden op Nature Today. Een aanrader!

Ruim 40 organisaties verzorgen de berichten die je informeren over een breed scala aan natuuronderwerpen. Kijk maar naar een greep uit de stukjes van de afgelopen dagen. Die gaan over de Natuurboekprijs, een duikexpeditie, maretak, de Limburgse bosflora, tropische koralen, de broedresultaten van kraanvogels en nog veel meer. Elke dag is er een actueel Natuurjournaal, de wekelijkse rubriek 'Levende doden' belicht een soort die in Nederland dreigt uit te sterven en op de site van Nature Today vind je de oude berichten in een overzichtelijk archief. Meer weten en aanmelden: www.naturetoday.com.

1.

2.

Knipvlies Sperwer

Op bezoek bij een Vogelringstation vloog een mannetje Sperwer in het mistnet. Een unieke kans om de vogel van dichtbij te kunnen zien. Op foto 1 (links) lijken de ogen wat troebel, op foto 2 (rechts) zie je heldere ogen. Je ziet op foto 1 het derde ooglid, ook wel knipvlies genoemd, met de hele dunne bloedvaatjes.

Vogels hebben behalve het onderste en bovenste ooglid nog een doorzichtig derde ooglid. Dit knipvlies dient om het oog vochtig te houden en schoon te knippen.

Ook beschermt het de oogbol. Bij de snelle jachtvluchten van de Sperwer kan er makkelijk iets in het oog komen. Het knipvlies beschermt het kwetsbare oog en doordat het doorzichtig is, kan hij blijven zien zonder een seconde het oog te sluiten en zijn waakzaamheid te verliezen.

Na een heel kort fotomoment gingen de vrijwilligers direct aan de slag met meten en ringen. Het is voor de vogels een stressmoment en dat moet zo kort mogelijk duren. Daarna werd de Sperwer direct weer losgelaten.

Sperwers zijn zeer snel en wendbaar. Je kunt ze in de stad bij je voederplank met mussen en mezen zien jagen. Ze komen plotseling vanuit de dekking tevoorschijn en grijpen het slachtoffer in volle vlucht.

Foto's Frans Kromme, tekst Edda Kammenga.

Lang leve de wesp!

Peter Verschuren

Wespen positief in het zonnetje zetten. Dat is het doel van een aantal natuurorganisaties die 2024 uitroepen tot het Jaar van de Wesp. IVN Groningen Haren helpt graag een handje mee: met een lezing van Wespenstichtingvoorzitter Sjoert Fleurke op 25 september en dit pleidooi in *Groningen*.

De grote wespenfamilie, waaronder ook de bijen, hommels en zweefvliegen vallen, omvat in Nederland zo'n 5000 soorten. De meeste daarvan leiden een onopvallend bestaan. Menselijke belangstelling is er vooral voor de 15 soorten sociale wespen: de beestjes die in groepsverband leven. En van hen gaat de meeste – vaak negatieve – aandacht uit naar de gewone wesp en de Duitse wesp. Die lijken sterk op elkaar en zijn allebei verzot op zoetigheid. Vaak worden ze samen aangeduid als 'limonadewespen'.

Wespenlarven en volwassen wespen voeden elkaar: de werkster brengt eiwitrijk voedsel in de vorm van gevangen prooien naar de larve en die geeft een suikerhoudende vloeistof terug. Daar heb je meteen de verklaring voor de wespen die in de nazomer de terrassen opzoeken: de koningin is dan aan het eind van haar latijn en produceert minder eitjes. Dus zijn er in het nest minder larven en daardoor minder zoetigheid en gaan de wespen dat elders zoeken. Bederven ze daardoor je borrel of barbecue? Gebruik geen wespenval, maar zet dan op wat meters afstand een bak met suikerwater. Daar zijn ze dol op.

Zinloos en schadelijk inzetten van gif

Wespen zijn nuttig: ze bestuiven bloemen, ruimen kadavers op, voorkomen insectenplagen en zijn voedsel voor andere dieren. In Duitsland hebben ze dat begrepen en staan er grote boetes op het zinloos doden van een wesp of het storen of verdelgen van een wespennest. In Nederland wordt nog veel te gemakkelijk naar de gifspuit gegrepen als er wespen gesignaleerd zijn. Ook in situaties waarin de overlast ontbreekt of het nest al bijna uitgestorven is. Gebruik van gif bij de wespenbestrijding is aan regels gebonden, maar die worden vaak slecht nageleefd, merkt de Wespenstichting. Gif komt daardoor ook bij andere insecten terecht en in de bodem en het oppervlaktewater. Een opmerkelijke voorbeeld van gifmisbruik liet Sjoert Fleurke zien tijdens zijn lezing. In een fragment van TV-Oost demonstreerde een professionele plaagdierbestrijder vol trots hoe hij een nest Franse veldwespen vol gif spoot. Dat was een nest op een plek waar niemand er last van kon hebben, bij het spuiten werd stevig gemorst en...

het bleken geen Franse veldwespen te zijn maar honingbijen.

Handige checklist

Onder het motto 'Bestrijd niet de wespen, maar de problemen' heeft de Wespenstichting een praktische checklist ontwikkeld die in een aantal stappen antwoord geeft op de vraag wat je moet doen als je met een wespennest geconfronteerd wordt. Stap 1 is nagaan of het nest daadwerkelijk problemen oplevert. Is dat niet het geval, dan zijn maatregelen overbodig. Is er wel reden om in te grijpen, dan komen in de volgende stappen oplossingen aan bod zoals verplaatsen van de ingang of het hele nest, veranderen van de vliegroute met een obstakel of isoleren van het nest met een kooiconstructie. Pas in alleruiterste nood, bijvoorbeeld bij een nest in een spouwmuur dat voor onoverkomelijke problemen zorgt, kan gebruik van gif aan de orde zijn. Verplaatsen van het nest, inclusief alle wespen, is in de praktijk goed mogelijk. Het afgelopen jaar had Sjoert daardoor zeven wespennesten in zijn tuin in Groningen-West. 'En ik heb er ook wel eens twintig gehad. Dat levert helemaal geen problemen op, hooguit dat de bewoners van een groot nest de burens van een kleiner nest lastig vallen. En je moet geen Europese hoornaars en wespen naast elkaar zetten.'

Hoe doet Groningen het?

Met de Dierenpartij en GroenLinks in het college van B en W mag je van Groningen een wesp-vriendelijke houding verwachten. Die is er ook: het collegeakkoord stelt dat er voor diervriendelijke oplossingen gekozen wordt in plaats van wegvangen of doden als mensen en dieren elkaar in de weg zitten. In een recent gesprek tussen de Wespenstichting en de gemeentelijke plaagdierbestrijders is bevestigd dat dit ook de intentie is. Verder is afgesproken dat de gemeente op haar website zal verwijzen naar de Wespenstichting en de oplossingen die zij kan bieden bij wespennestproblemen.

Een interessante discussie die Sjoert aansneet in zijn lezing gaat over wat we moeten doen met de Aziatische hoornaar. Dat is een exoot die steeds verder oprukt in Europa en die het veelal gemunt heeft op honingbijen. Is hij een bedreiging voor het ecosysteem? Of zijn juist de gepamperde honingbijen de bedreiging omdat ze door hun massaliteit de solitaire bijen van hun voedsel beroven? Sjoert verwacht dat de imkers effectieve methoden zullen ontwikkelen om hun volken te beschermen en zet vraagtekens bij het huidige beleid om de Aziatische hoornaar consequent te bestrijden.

Veel meer wespentellers

Heeft het Jaar van de Wesp geholpen? Verbeterd het imago? Sjoert heeft er geen harde gegevens over, maar wel de indruk dat er gaandeweg milder over de wesp wordt geoordeeld. 'Of dat met het *jaar* te maken heeft, weet ik niet. Er komt steeds meer aandacht voor de achteruitgang van de insectenaantallen. Dat kan ook meespelen.' Een indicatie dat de belangstelling voor wespen toeneemt is de sterk gegroeide deelname aan de Nationale Wespentelling. In 2023 deden daar 170 mensen aan mee, in 2024 waren dat er 679. Samen telden zij 9788 wespen, waarvan 6854 'limonadewespen', 777 Franse veldwespen en 380 Europese hoornaars.

De Wespentichting

De Wespentichting zet zich in voor een beter imago van de wesp en ontwikkelt en promoot diervriendelijke oplossingen voor wesp Problemen. Dat doet ze met voorlichting, adviezen en lezingen over het nut en de fascinerende levenswijze van wespen. Ook verplaatst ze op aanvraag overlastgevende wespennesten naar betere locaties. Voor meer informatie en een abonnement op de digitale *Wespenkrant*: www.wespenstichting.nl.

Oplossing Natuurquiz paddenstoelen (bladzijde 11)

1 Narcisridderzwam	11 Poederzwamgast en
2 Geel nestzwammetje	plaatjeszwamgast op
3 Oorlepelzwam	grofplaatrussula
4 Rimpelige koraalzwam	12 Helmmycena
5 Lila gordijnzwam	13 Elfenschermpe
6 Halmruitertje	14 Koraalzwam (Ramaria)
7 Eikentakstromakelkje (?)	p.p.
8 Tengere beukentaailing	15 Panteramaniet
9 Grote stinkzwam	16 Heksenboter
10 Pijpenstrootje-
moederkoren	17 Vliegenzwam
	18 Amethistzwam of
rodekoolzwam

Europese hoornaar
en 'limonadewesp'.
(Foto Frans Kromme).

Onderzoek een boom

Uitwerking van een tip in een vorige Groeningen.
Voor kinderen vanaf 8 jaar, met begeleiding van een volwassene.

Ingeborg Ross, tekst en foto's; Frans Kromme, lay-out boompaspoort

In elke buurt staan wel bomen. Maar wat weten we over die bomen?

Doe met je kind(eren) eens een onderzoekje en maak een 'Boompaspoort' – zie hiernaast. Er zit een mooie rekenopdracht bij, maar die kan je natuurlijk ook overslaan. Als je de bladzijde kan kopiëren, kunnen jullie meerdere bomen een 'paspoort' geven. Misschien kan je er zelfs een leuk buurtproject van maken.

Wat heb je nodig:

- A4-papier (om een driehoek van te maken),
- wit papier (om een schorsafdruk te maken),
- een lang meetlint of rolmaat,
- wascokrijtje of houtskool en
- een pen.

Om erachter te komen wat voor boom het is, kan je **zoekkaarten** meenemen. Er zijn zoekkaarten met boombladeren, boomvruchten, boomknoppen en boomschors.

Je kan het ook digitaal aanpakken en één van de gratis apps **Obsidentify** of **Plantnet** gebruiken.

Misschien willen jullie de gevonden informatie ook ophangen of neerzetten bij de boom. Doe dit dan wel op een boomvriendelijke manier!

Ter voorbereiding kunnen jullie het volgende filmpje op YouTube bekijken:

'IVN Natuurles Lente: Hoe meet je een boom?'

<https://www.youtube.com/watch?v=BqFm2PVSm8E>

BOOMPASPOORT

Soort boom

Wat voor boom is het? Gebruik de zoekkaarten, 'ObsIdentify' of 'Plantnet'.

Het is een _____

Kleuren

Kijk eens goed naar de boomstam en de takken: er zitten veel kleuren in!

Ik zie de volgende kleuren: _____

Zitten er nog blaadjes aan de takken? Of liggen ze al op de grond? Welke kleuren hebben de blaadjes?

Stam

Voel eens aan de stam van de boom. Zet een cirkel om de woorden die erbij passen.

De stam is: **zacht hard glad ruw droog nat**

Schorsafdruk

Pak een wascokrijtje of stukje houtskool en een blad papier. Druk het papier tegen de schors van de boom. Kras met de platte kant van je krijtje over het papier: zo maak je een afdruk van de schors!

Dikte

Passen je armen om de hele stam? Meet nu de dikte van de stam. Je legt je meetlint of rolmaat om de boom heen. Hoe dik is de boom?

Deze boom is _____ cm dik.

Hoogte

Hoe hoog denk je dat deze boom is? Ik denk dat deze boom ongeveer _____ cm hoog is.

Nu ga je echt meten:

1. Pak je driehoek van papier en houd de driehoek naast je oog. Houd je hoofd recht (dus niet schuin omhoog) en kijk naar de top van de boom. Loop nu rustig achteruit. Doe dit nooit alleen! Iemand moet bij je blijven zodat je niet struikelt en niet botst tegen iets of iemand.

2. Stop met lopen als de top van je driehoek gelijk staat met de top van de boom. Leg een tak of steentje op de plek waar je nu staat. Meet samen de afstand van de tak tot de boom. Schrijf dit op:

Afstand tot de boom: a. _____ cm

Dan meet iemand jou van de grond tot aan je ogen. Dit is: b. _____ cm

_____ +

Als je a en b bij elkaar optelt weet je hoe hoog deze boom is! _____ cm

In gesprek met Maricée Ten Bosch

Stadsvogeladviseur zoekt opvolger

Jeanette Kappelhof

“Kijk even voorzichtig naar buiten, het koolmeesje inspecteert het nestkastje op het balkon,” zegt Maricée zachtjes, terwijl ik in de heerlijke luie stoel in Maricée’s woonkamer zit en we over vogeltjes praten.

Al van jongs af aan heeft Maricée Ten Bosch een fascinatie voor vogels. Vroeger voor de ‘koekeroeduifjes’ (tortels) die haar vader hield in een grote vliegkooi, nu juist voor de vrij en blij rondvliegende vogels, waar dan ook. Dat ze kunnen vliegen, zo ontzettend slim zijn, die ongelooflijke oversteek maken naar het zuiden of juist andersom, en dat ze zo mooi zijn; al die aspecten maken dat ze veel van vogels houdt én een enorm respect voor ze heeft. Vooral de zang van de vogel raakt haar diep. Ze is zo’n vogelaar die een vogel heeft ‘gezien’ als ze hem heeft gehoord. Misschien omdat ze als afgestudeerd conservatoriumstudent haar oren meer dan gemiddeld heeft getraind.

Door haar steeds groeiende vogelliefde wilde ze op een gegeven moment meer tijd besteden aan het volgen en ook aan het beschermen van vogels. Maricée werd daarom lid van Avifauna en niet lang daarna van Vogelbescherming Nederland. En in 2009 werd ze door Willy Sjaarda (van de vogelwerkgroep van het IVN) gewezen op de openstaande functie van stadsvogeladviseur.

Schakel tussen vogel, mens en Vogelbescherming

Als stadsvogeladviseur probeer je, vanuit en met ondersteuning van Vogelbescherming Nederland, in de stad een aantrekkelijke leefomgeving te creëren voor vogel en mens. Er zijn geen vaste opdrachten: een adviseur krijgt een vrije rol. Zo geef je bijvoorbeeld advies aan particulieren die willen weten wat ze moeten doen met een uit het nest gevallen vogel. Of je helpt de stadsecologen vragen van stadjsers te beantwoorden. Regelmatig denk je ook mee met woningbouwcorporaties, om een goede vogelleefomgeving in nieuwbouwprojecten te helpen realiseren.

Als stadsvogeladviseur houd je ook goed in de gaten wat er op het gebied van vogels gebeurt in de stad. Eventuele aandachtspunten worden gemeld bij Vogelbescherming Nederland. Er is contact tussen de stadsvogeladviseurs van de verschillende steden. Ervaringen en kennis worden uitgewisseld en er is een jaarlijkse ontmoeting. Zo zijn de adviseurs een belangrijke schakel tussen de vogels, de mensen in de stad en het belangrijke en invloedrijke netwerk van Vogelbescherming Nederland.

Maricée Ten Bosch. Foto: Ana Buren.

Mussenkasten in de Mussengang

Een stadsvogeladviseur kan ook eigen initiatieven nemen. Maricée initieerde een aantal mooie projecten waarin ze samenwerkte met verschillende organisaties. Zo zorgde ze in samenwerking met Academie Minerva voor mussenkasten in de Mussengang (what's in the name) en organiseerde ze een crowdfunding voor nestkasten aan de watertoren bij de Ebbingestraat. Met financiële ondersteuning van het fonds 'Goed Idee' vond ze een docent creatieve vakken van het Alfa-College bereid om met leerlingen nestkasten te bouwen voor in de Oranjebuurt.

Naast het zorgen voor onze gevleugelde vrienden schakelde Maricée ook de stadjsers zelf in en probeerde ze mensen bewust te maken van een wereld die ze vaak nog niet kenden. Door bewustwording waarderen mensen hun eigen leefomgeving immers vaak meer en gaan ze er beter voor zorgen. Met meer aandacht voor de vogels en daarmee ook vergroening tot gevolg.

Maricée heeft ruim 15 jaar met veel plezier haar stadsvogeladviezen gegeven, maar draagt nu graag het 'veertje' over aan een volgende adviseur. Het zou geweldig zijn als iemand met net zo veel hart voor de zaak verder zou kunnen gaan op het pad dat Maricée al geëffend heeft. Als je geïnteresseerd bent in het stads-

vogeladviseurschap (mooi scrabblewoord) en meer informatie wilt, kun je via haar website 'Zwerfvogel' contact met haar opnemen.

De thee is op, het verhaal verteld. Ik kuier terug naar huis door het Noorderplantsoen. Daar zie ik twee kauwtjes gezellig wandelen. Misschien is die ene wel het kauwtje waar Maricée over vertelde. Het kauwtje dat haar steeds herkent en naar haar toe komt, ook als ze een andere jas aan heeft of haar haar verstopt onder een grote muts. Fascinerend, die vogels.

Yohân Bergsma
Meesterschilder

Meidoornlaan 3
9771 AN Sauwerd
050 526 97 34
www.ekoschilder.nl

OKER
Schildert natuurlijk

VERREKIJKER WINKEL.NL
Poelestraat 19 Groningen | 050-312 86 84

Meer dan 300 verschillende verrekijkers
Telescopen en statieven uit voorraad leverbaar
Warmtebeeldkijkers en outdoor tassen
Persoonlijk en specialistisch advies

SIPKES [●]
beeldbepalend

Wildplukken in de stadse natuur

‘Dat smaakt naar meer’*Peter Verschuren, tekst en foto*

De coronaperiode zorgde voor een stevige ervaring en ook daarna is de belangstelling ervoor blijven groeien: wildplukken, eten wat je in de natuur tegenkomt. *Groeningen* wilde daar ook eens van proeven en ging mee op een wildplukwandeling in het Stadspark onder leiding van culinair wildplukker en wildplukgids Sanne Scheltena, de *Greendreamster*.

Al na een paar stappen maakt de groep van zes deelnemers kennis met de eerste verrassing: sparrennaalden. Even erop kauwen maakt de smaak los: harsachtig en een beetje citroenig. We wandelen in oktober en krijgen het advies dat voor bijna alle bomen en struiken geldt: pluk de bladeren of naalden in het voorjaar als ze net uitgekomen zijn. Dan zijn ze zacht en minder vezelrijk.

Het meest opvallende aan de wandeling is wel de grote hoeveelheid planten die eetbaar zijn en die ook gebruikt worden door Sanne en haar collega's. Meidoornbessen bijvoorbeeld zijn er niet alleen voor de vogels, al smaken ze wat meelachtig. Sleedoornbessen zijn uitstekend geschikt voor jam en worden in Engeland gebruikt om smaak te geven aan gin. Van hazelaars zijn niet alleen de noten lekker, maar ook de (jonge) bladeren. Bovendien zitten ze vol vitaminen en mineralen. De reuzenbalsemien, een

invasieve exoot die veel terreinbeheerders graag kwijt zijn, heeft smakelijke jonge bladeren en tijdens onze wandeling zaadjes met een smaak die tussen walnoot en beukennoot in zit. Sanne: 'We zijn het in onze cultuur vergeten, maar heel veel wilde planten zijn voedzaam, lekker en vaak ook heel gezond. En er is nog zoveel meer te ontdekken: je kunt je hele leven blijven leren over eetbare planten.'

En mag je alles plukken?

'Volgens de letter van de wet is wildplukken verboden. Maar het wordt gedoogd zolang je alleen wat meeneemt voor eigen gebruik, al kan het zijn dat gebiedseigenaren aanvullende regels hebben. De gemeente Groningen heeft die niet en ik doe met toestemming ook pluktochten in bijvoorbeeld terreinen van Het Groninger Landschap. Belangrijk is uiteraard wel dat je het doet met respect voor de natuur. Eetbare natuur is in de eerste plaats de voorraadschuur van de dieren.'

Onderdeel van de wandeling is een pauze met versnaperingen. Sanne serveert toastjes met wilde kruidenpesto (zie het recept), een zelfgemaakte bonbon met berenklauwzaad en thee van sparren-naalden, walnotenblad en kamille. Even verderop staat de kliswortel. Een plant die in de Middeleeuwen in heel Europa geteeld werd en gewaardeerd volksvoedsel was, en die nu waarschijnlijk de meest vergeten groente is. Zowel de bladstelen als de wortels zijn eetbaar en hebben een smaak die aan artisjok doet denken. We proeven de zaadjes van de waterpeper: eerst valt het mee, daarna merk je dat ze de naam *peper* terecht dragen. Onder de lindebomen ligt een tapijt van zaden. 'Die kun je prima roosteren', vertelt Sanne, 'en er dan een warme drank mee maken. De jonge zaden geven een chocoladesmaak, de oudere doen aan koffie denken. En de lindebloesem is uitstekend geschikt om thee mee te maken.'

Teruggekomen bij de fietsen deelt Sanne kaarten uit met haar zelf ontwikkelde pestorecept en vertelt ze graag vragen te beantwoorden die we haar mailen. 'Ik heb een heleboel verteld, waarvan lang niet alles zal blijven hangen. Maar als je hierdoor inspiratie

Wilde kruidenpesto

(eigen recept van Sanne)

Was twee handen wilde kruiden (paardenbloemblad, look zonder look, zevenblad, daslook) met koud water en dep ze droog. Maal ze, samen met knoflook, tahin, pompoenpitten, zout, appelazijn en een flinke scheut olijfolie in een hakmolen tot de pesto de juiste grofheid heeft. Schep er als laatste chilivlokken en geraspte Parmezaanse kaas door (of zeewier voor een vegan variant).

Eet smakelijk!

hebt gekregen om met wilde planten aan de slag te gaan, als het maar in één recept, ben ik al blij.' Die inspiratie is er, verzekeren we haar, terugkijkend op middag die – letterlijk – smaakt naar meer.

Sanne organiseert wildplukwandelingen en wilde picknicks. Alle informatie daarover vind je op haar website www.greendreamster.nl.

Triple duurzaam met Munus

1 Groendak
Zorgt o.a. voor biodiversiteit, schonere lucht, isolatie. En verlengt de levensduur van de dakbedekking.

2 Zonnepanelen
Wek je eigen groene stroom op en verlaag je energierekening en de CO2 uitstoot.

3 Waterberging
Vang regenwater op door het plaatsen van een groendak of een regenton. Hiermee kun je het riool ontlasten.

Ben je al duurzaam, maar wil je meer? Wij helpen je naar dubbel of triple duurzaam!

munusvergroent.nl of bel 06 448 55 779

Vakantie voor natuurliefhebbers in het Elbedal-Duitsland

Ervaar de rust, ruimte en prachtige natuur op ca. 380 km van Groningen. Veel broed- en trekvogels zoals kraanvogel, rode en zwarte wouw, zeearend, visarend, grauwe klauwier en vele andere soorten.

Vakantiewoningen voor 2 tot 6 personen, rustig gelegen in prachtige omgeving

Kontakt: Elena Konrad und Heiko Nagel

www.hof-elsbusch.de

Stadsecoloog Klaas van Nierop neemt afscheid

‘Bizar eigenlijk: de stad moet de natuur redden’

Paul Kusters

‘De natuur heeft geen stem, dus die moeten wij haar geven. Iemand moet met de vuist op tafel slaan.’

IVN’er Klaas van Nierop kijkt bij zijn afscheid gepassioneerd terug op zijn ruim dertig jaar stadsecologenschap bij de gemeente Groningen.

‘Begin jaren negentig werd ik op pad gestuurd om inwoners te vertellen hoe zij hun tuin moeten inrichten. Als ecooloog kwam je echt van een andere planeet. Nu is er veel integraler respect voor de natuur. Toen ik begon was er één ecooloog, inmiddels zijn er zes. De kans die we hebben om met grote maatschappelijke druk -en bewijs!- te kiezen voor groen en natuur is nooit zo groot geweest als nu. Maar ik maak me wel zorgen over de inhoud van de opleidingen, de nieuwe garde, zeg maar. Ik zie wat weg is, de meeste jonge ecologen zien het niet. We praten over shifting baseline syndrome, over natuur-amnesie. Dat is een sluipmoordenaar, ook in het publieke debat. Zelfs onder jonge ecologen zie ik dat: *Maar Klaas er staat nog een orchidee*. Ooit waren er veertig soorten, denk ik dan.’

Hoe boek je als stadsecoloog resultaat?

‘Met feiten. Als ik met veel passie wijs op een broedende ijsvogel die dreigt te verdwijnen sla ik geen deuk in een pakje boter. Ik negeer de emoties niet, maar ik kan er niet mee winnen. Objectiveerbare data, analyses, waarderingen, die moeten het doen. Daarom heb ik bijvoorbeeld een jaar lang het Driebondsbos bezocht. Op grond van mijn waarnemingen kon ik concluderen dat we deze plek niet moesten opgeven. En we hebben nu *natuurinclusief bouwen* als norm. Daarin heb ik van alle rekenmeesters gewonnen, zeg maar, door realistisch te zijn. Ik wilde alleen maatregelen doorvoeren die aantoonbaar werken én dat we alle kosten werkelijk doorrekenen. Dan kost het bijvoorbeeld 600 euro per woning gemiddeld meer. Of dat geld er is, is aan de politiek. Maar reken het door op lange termijn. We kunnen praten over groen, natuur en vierkante meters, maar uiteindelijk gaat het over één ding: onze gezondheid. We hebben groen, water, natuur en gezonde lucht gewoon keihard economisch nodig.’

Om beleid te kunnen maken heb jij de Van Nierop-formule ontwikkeld...

‘Die is het resultaat van een in jaren gegroeid inzicht, dat landelijk gedeeld wordt. De kern is dat de waarde van een gebied bepaald wordt door oppervlakte x structuur x soorten per structuurlaag x ouderdom x

ecologisch beheer x connectiviteit. Hoe meer oppervlak, hoe meer natuur. Maar een grasveld levert maar heel weinig natuur op. Meer structuur, zoals een boomlaag, struiklaag of dood hout, betekent enorm veel variatie. Vervolgens kijk je hoeveel zeldzame soorten er zitten en of het een oud of jong systeem is. Een oud systeem kun je niet zomaar ergens anders neerzetten. En je kijkt of er met een ecologisch beheerplan goed op resultaten gestuurd wordt. Dan heb je de waarde in beeld.’

De stad wordt voor steeds meer soorten een vluchthaven. Hoe kijk je daar als ecooloog tegen aan?

‘Planten en dieren profiteren van de stad. Passen zich aan. Het is een paradox, te bizar voor woorden, dat de stad de natuur moet redden. Toen Ten Boer erbij kwam, dacht ik: *Ik kan stoppen met stadsecologie*. Wij vechten binnen de stedelijke omgeving voor elke boom en struik terwijl het grote natuurverlies elders zit: in de landbouwgebieden, de grote uitleggebieden, depositie van stikstof, water- en luchtverontreiniging. Dat is veel meer dan wat hier in de stad gebeurt. Ook de klimaatcrisis kan je keel wel dichtknijpen. We vechten voor de natuur, maar helpt het allemaal wel? Is er nog iets te herstellen? Of is er onherroepelijk verlies? Zolang het grote gemiddelde van de mensen niet verandert, gaat de manier waarop wij de aarde gebruiken ook niet veranderen. Toch geef ik de hoop nooit op, dat is mijn Lutherse achtergrond. Als alles misgaat, dan plant ik vandaag nog een boom.’

Natuurkids

Natuurkids najaarsactiviteiten 2024

Na de zomervakantie zijn we met Natuurkids nog aardig druk in de weer geweest.

Zo deden we mee met de Bodemdierendagen, Zpannend Zernike en de Publieksdag Microscopie.

De thuisbasis van onze **Bodem-dierendag** op 28 september was het Knutselkasteel bij TuinInDeStad. Hier konden kinderen aan de slag met kriebelbeestjesknutsels en gevonden kriebelbeestjes onder de microscoop bekijken. Met een potloep, schepje en zoekkaart gingen de kinderen eropuit om bodemdierpjes te vinden en dat ging supergoed bij TuinInDeStad! Ook zijn er heel wat 'vlieg-tuigen' en wormenhotels gemaakt.

Tijdens het wetenschapsweekend **Zpannend Zernike** op 5 oktober organiseerden de werkgroepen Natuur en meer! en Natuurkids een fossielenjacht rondom de Grote Markt. Kinderen konden met een zoekkaart, op vloeren en gevelstenen, negen verschillende stadsfossielen vinden zoals ammonieten, honingraatkorallen e.d. Hiermee konden zij een code kraken en ontvingen een diploma met een informatieboekje over stadsfossielen.

Op 9 november deden we weer mee met de **Microscopiedag** in de provincies Groningen en Drenthe. In Paviljoen 't Groene Hart bij de kinderboerderij in het Stadspark stonden enkele microscopen opgesteld met insecten, kleurrijke vlindervleugels en paddenstoelen e.d. Ook konden kinderen zelf wat meenemen om te onderzoeken, maar eigen vingers bekijken met de microscoop was minstens zo interessant! Na afloop kwamen de nieuwe IVN-leden nog even gezellig langs.

Vooruitblik voorjaar 2025

Tot aan de zomervakantie staat er alweer een aantal activiteiten op het programma:

- 1 februari: Uilenballen pluizen bij Coöperatie Woldwijk in Ten Boer
- 22 maart: Activiteit in het Stadspark (voorlopig thema: Vogels & Bomen)
- 12 april (o.v.b.): Vleermuizen spotten in het Noorderplantsoen
- 7 juni: Slootjesdag (locatie n.t.b.)

Ook staan we hoogstwaarschijnlijk weer op de **BiotOpenDag** op 25 mei.

Oproep

Wij zijn op zoek naar helpende handen! Structureel als lid van de werkgroep, maar ook incidenteel als vrijwilliger bij activiteiten. Je hoeft geen ervaring met natuur of kinderen te hebben.

Waarom?

Laagdrempelig natuuronderwijs voor kinderen is in meerdere opzichten belangrijk. Door in contact te komen met planten, dieren en het landschap ontwikkelen kinderen verbondenheid met de natuur, wat kan leiden tot groter milieubewustzijn en duurzame keuzes in het volwassen leven. Ook bevorderen activiteiten in de natuur de fysieke gezondheid, cognitieve ontwikkeling, sociale vaardigheden, creativiteit en emotioneel en mentaal welbevinden.

Als je interesse hebt, neem dan contact op via natuurkids.groningen@gmail.com.

Vogelwerkgroep

Ganzen domineren trekvogeltelling in Groningen

Ieder jaar vindt op de eerste zaterdag van oktober Eurobirdwatch plaats.

Dan worden in heel Europa trekvogels geteld. Op 5 oktober 2024 gebeurde dat in 36 landen door 26.400 tellers. Waaronder Groningse IVN'ers.

Het doel van Eurobirdwatch is aandacht te krijgen voor het fascinerende fenomeen van de vogeltrek en zo draagvlak te creëren voor de bescherming van trekvogels. Langs welke route trekken de vogels, waar tanken ze bij om op adem te komen voor de resterende reis, en waarom zijn die

gebieden daarvoor van belang, enz. Eurobirdwatch moet daar inzicht in geven en de belangstelling wekken bij het grote publiek.

534 trekvogels boven de Onlanden

Ook onze Vogelwerkgroep houdt zich er ieder jaar mee bezig. Onder leiding

van André Sikkema startten dit jaar zeven leden van de werkgroep de telling bij het bekende brugje over het Eelderdiep in de Onlanden. Na zes uur hadden ze een score van 534 trekvogels, verdeeld over 28 soorten. De meeste getelde was de grauwe gans

met 163 exemplaren, gevolgd door de kolkans met 128 vogels. Op de derde plek eindigde de kievit (59), op de vierde plaats de spreeuw (39) en de vijfde plek werd ingenomen door de watersnip (24).

Bijna 400.000 in Nederland

In heel Nederland waren 158 telpos-ten bemand waar in totaal 383.904 trekvogels geteld werden, verdeeld over 204 soorten. De top drie van

Nederland is duidelijk anders dan die van de Onlanden. Op de eerste plek eindigde de spreeuw (131.383), dan de vink (53.781) en de zanglijster (20.029). Opvallende waarnemingen betrof-fen zeearend (29 exemplaren), rode wouw (33) en de visarend (7). Wat hielp bij het tellen was dat het weer gunstig was. Droog, goed zicht en vogels die de wind in de rug hadden, wat hen stimuleert om te trekken. Ook de voortekenen waren

gunstig. In de week voor 5 oktober hadden veel vogels de overtocht gewaagd over water van Zuid-Zwe-den naar Denemarken. Dan mocht je verwachten dat we veel trekvogels konden tellen in Nederland enkele dagen later.

Bronnen: Vogelbescherming en [Trek-tellen.nl](https://trektellen.nl)
Fokke Veenstra
Lid Vogelwerkgroep

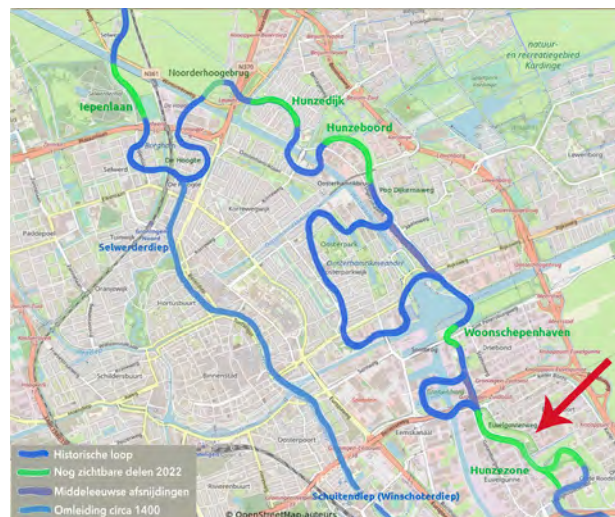
Werkgroep Natuur en meer!

Fiets- en wandelexcursie Hunzezone

Janny Dekker

Werkgroep Natuur en meer! organiseerde deze excursie op 3 november 2024 voor 12 enthousiaste deelnemers. Zij vonden het een ontdekking dat daar zo'n mooi stukje natuur ligt met een bijzondere geschiedenis.

‘Groningen Stad aan de Hunze’ is een project dat zich richt op het herstellen van de historische rivierloop van de Hunze en het vergroten van de biodiversiteit langs deze Hunzelooop. Een deel van de Hunze in het zuidoosten van de stad Groningen is in oorspronkelijke staat bewaard gebleven dankzij de inzet van boer Thies Dijkhuis en zijn broer en zus. Thies boerde op de Euvelgunnerheem en streed voor het behoud van het oorspronkelijk karakter van het landschap rondom de Hunze die daar van de Oude Rode Haan naar het noorden stroomt. De Hunze zone is nu een smal natuurgebied ingeklemd tussen de industrieterreinen Euvelgunne en Eemspoort.

Oude loop van de Hunze door de stad. In groen de delen die bewaard zijn gebleven. Bij rode pijl: Hunze zone.

Na het overlijden van boer Dijkhuis in 2019 is het Gronings Landschap eigenaar geworden van de boerderij en een deel van het aanliggende land. Er loopt een fietspad door de zone en er is een wandelpad door een van de weilanden. De Hunzezone heeft waarde voor de natuur, maar ook is het oorspronkelijk verkavelingspatroon goed zichtbaar gebleven met oude watergangen, oeverwallen en boomsingels. Vanwege het natte karakter werd het land gebruikt als weide- en hooiland, met boomgaarden op de erven. De weilanden worden nu, in het kader van beheer, begraaasd door blaarkoppen, een eeuwenoud Gronings koeienras. Riet en lisdodde worden in de Hunzezone ingezet om het water te zuiveren (helofytenfilter). De aanwezigheid van holpijp duidt op een goede waterkwaliteit. Aan de zuidkant van deze Hunzezone is in 2024 een nieuw fiets- en wandelpad geopend dat de oude loop van de Hunze volgt en deels op de vroegere Oude Rodehaansterweg ligt, een oude verbindingsweg tussen Drenthe en de stad Groningen. Veel mensen zijn verrast als ze de groene oase zien die de Hunzezone nu is.

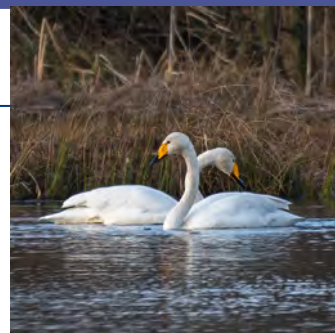
Vogelwerkgroep

15 februari 2025

Vogel-wandelexcursie door Boswachterij Grolloo

Een winterse wandeling op zoek naar overwinterende vogels zoals goudhaan, goudvink, specht, diverse

mezen, etc. En misschien horen en zien we weer de wilde zwanen! Volledige aankondiging volgt binnenkort op de website.

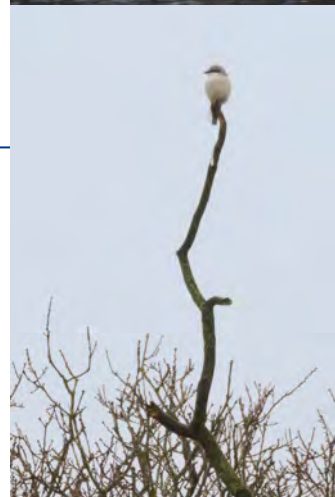

Zaterdag 29 maart 2025

Vogel-wandelexcursie naar de Gasterse Duinen

De eerste voorjaarsvogels, zoals de boomleeuwerik, tjiftjaf en fitis zijn weer terug, en mogelijk

is de klapekster nog aanwezig. Houd de website in de gaten.

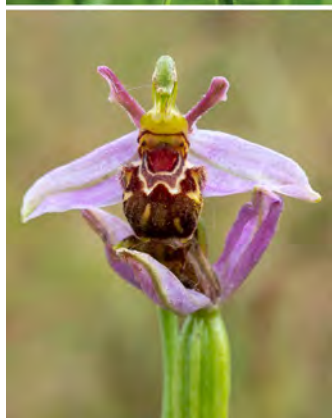
Werkgroep Wilde planten

Cursus 'Wilde planten determineren voor beginners'.

Ook altijd al nieuwsgierig naar welke wilde planten je buiten ziet? Na het volgen van de cursus ben je goed op de hoogte van wat er allemaal groeit en bloeit. Je kunt veel wilde flora zelf op naam brengen.

De cursus start in maart 2025. Houd de website in de gaten voor de definitieve informatie.

Of schrijf je in voor onze nieuwsbrief via:
ivn groningen.plantenwerkgroep@gmail.com

Zie voor de meest actuele informatie t.a.v. excursies, cursussen en overige activiteiten die IVN Groningen Haren organiseert, de website:
www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

Adressen en informatie

IVN Groningen Haren
Korreweg 94
9715 AG Groningen
ivn.nl/afdeling/groningen-haren
ivngroningenharen@gmail.com

Bestuur

Voorzitter

Julia Hoorman

Secretaris

Edda Kammenga
ivngroningenharen@gmail.com

Penningmeester

Bert Bemmer
ivn.groningen.fin-adm@ziggo.nl, 050-2803416
IBAN NL37 SNSB 0339 5045 36
t.n.v. IVN afd. Groningen Haren

Leden

Willem de Boer, Lianne van den Brand, Maaïke Everink, Ernst Flentge, Hiltje Kamminga, Jan van der Til en Fokke Veenstra

Ledenadministratie

Frans Kromme
ivn.groningen.lidmaatschap@gmail.com

Contributie/administratie

Je kunt lid worden van het IVN voor (minstens) € 25,-, waarvan de helft ten goede komt aan de lokale afdeling. Als lid kun je actief worden in een werkgroep, projectgroep, de redactie van *Groeningen* of in het afdelingsbestuur.

Leden ontvangen het afdelingsblad *Groeningen* en de nieuwsbrief van de afdeling, en daarnaast ook het landelijk tijdschrift *Mens en Natuur*.

Graag alle wijzigingen doorgeven aan onze ledenadministratie! Denk hierbij aan een verhuizing, een overschrijving naar een andere IVN-afdeling, een nieuw e-mailadres of een opzegging.

Werkgroepen en coördinatoren

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda
ivn.gh.vogelwerkgroep@gmail.com, 06-25583942

Werkgroep Wilde planten

Ernst Flentge
ivngroningen.plantenwerkgroep@gmail.com,
050-5349131

Werkgroep Wilde planten tuinen

Ernst Flentge
ivngroningen.wildeplantentuinen@gmail.com,
050-5349131

Werkgroep Stadsecologie

Jan van der Til
stadsecologie.ivngroningenharen@gmail.com

Werkgroep Natuurkids

Lianne van den Brand
natuurkids.groningen@gmail.com

Werkgroep Natuur en meer!

Edda Kammenga
ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com

Werkgroep Insect en meer!

Frans Kromme (voorlopige contactpersoon)
ivngroningen.insect.en.meer@gmail.com

IVN Consulentenschap Groningen

Postbus 6095
9702 HB Groningen
groningen@ivn.nl
050-3135933

Vrijwilligersconsulent

Linda Prosé

Vier maal per jaar verschijnt onze digitale nieuwsbrief: in maart, mei, september en november. Kopij opsturen naar: ivngroningen.redactiegroeningen@gmail.com

Kopij voor *Groeningen* 2025-2 vóór 15 mei 2025 sturen naar: ivngroningen.redactiegroeningen@gmail.com of Grote Kruisstraat 6, 9712 TT Groningen

Redactie

Jeanette Kappelhof
Ingeborg Ross
Peter Verschuren
Frans Kromme (fotografie)
Denise Humalda (eindredactie)

Vormgeving

Jan Faber (www.enitals.nl)

Druk & verspreiding

Editoo.nl